

ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

1^η Διάλεξη

Η Τριάδα

Περιεχόμενα

Διάγραμμα – Ένα διάγραμμα του μαθήματος

Σημειώσεις – Ένα πρότυπο που παρέχει: το διάγραμμα το μαθήματος, σημειώσεις κλειδιά, αποσπάσματα και περιλήψεις του μαθήματος και χώρο για πρόσθετες σημειώσεις.

Ερωτήσεις επανάληψης - Ερωτήσεις στα βασικά περιεχόμενα του μαθήματος και χώρος για τις απαντήσεις. Κατάλληλο για το γράψιμο εργασιών και τεστ.

Ερωτήσεις εφαρμογής – Ερωτήσεις που συνδέουν το περιεχόμενο του μαθήματος με τη χριστιανική ζωή, τη θεολογία και τη διακονία, κατάλληλο για συζητήσεις σε ομάδες, γραπτές εργασίες και τεστ.

Πώς να χρησιμοποιήσετε αυτό το μάθημα και τον οδηγό σπουδών

- **Πριν δείτε το μάθημα**
 - **Προετοιμασία** – Ολοκληρώστε τα αναγνώσματα.
 - **Διαλλείματα** – Εξετάστε πού αρχίζει και πού τελειώνει το κομμάτι που ακούτε. Οι διαλέξεις έχουν συμπυκνωμένες πληροφορίες, γι' αυτό ίσως να θέλετε να κάνετε κάποια διαλλείματα. Τα διαλλείματα θα πρέπει να σχεδιαστούν σύμφωνα με τη βασική διάρθρωση των εννοιών στο διάγραμμα του μαθήματος.
- **Καθώς βλέπετε το μάθημα**
 - **Σημειώσεις** – Χρησιμοποιήστε τα τμήματα των σημειώσεων για να ακολουθήσετε το μάθημα και να κρατήσετε συμπληρωματικές σημειώσεις. Πολλές από τις κύριες ιδέες συνοψίζονται ήδη στις σημειώσεις, αλλά να κάνετε και τις δικές σας συμπληρωματικές σημειώσεις. Θα πρέπει επίσης να προσθέσετε λεπτομέρειες που θα σας βοηθήσουν να θυμάστε, να περιγράψετε και να μπορείτε να υπερασπιστείτε τις κύριες ιδέες.

- **Παύση/επανάληψη τμημάτων του μαθήματος** – Ίσως να βρείτε χρήσιμο να κάνετε παύση ή επανάληψη σε συγκεκριμένα σημεία προκειμένου να κρατήσετε συμπληρωματικές σημειώσεις, να ξαναδείτε δύσκολες έννοιες ή να συζητήστε τα σημεία που σας ενδιαφέρουν.
- **Αφού έχετε δει τα μαθήματα**
 - **Ερωτήσεις Επανάληψης** – Απαντήστε στις ερωτήσεις επανάληψης στο χώρο που υπάρχει. Τις ερωτήσεις αναθεώρησης, θα είναι καλύτερο, να τις συμπληρώσει ο καθένας μόνος του και όχι σαν ομάδα.
 - **Ερωτήσεις εφαρμογής** - Οι ερωτήσεις εφαρμογής είναι κατάλληλες για γραπτές εργασίες ή θέματα για συζήτηση. Για τις γραπτές εργασίες συνιστάται οι απαντήσεις να μην ξεπερνούν τη μία σελίδα.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

I. Παλαιά Διαθήκη

A. Πνεύμα

B. Θεότητα

1. Θεός
2. Προφητείες και οράματα
3. Ειδική δεξιότητα και γνώση
4. Χρίσμα και εξουσιοδότηση

Γ. Προσωπικότητα

1. Συναισθήματα
2. Σχέσεις
3. Εξουσία
4. Βούληση

II. Καινή Διαθήκη

A. Ιησούς

B. Απόστολοι

III. Εκκλησιαστική Ιστορία

A. Το Σύμβολο της Πίστεως

B. Το Τριαδικό Δόγμα

Γ. Το Σύμβολο της Νίκαιας

Δ. Οντολογία και Οικονομία

Επίλογος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Πνευματολογία» - το δόγμα ή η μελέτη του Αγίου Πνεύματος

- Πνεύμα – «πνεύμα»
- Λόγος – «μελέτη»

Το δόγμα του Αγίου Πνεύματος, ως διακριτού, άκτιστου προσώπου της Τριάδας, πήρε χιλιετίες για να αναπτυχθεί. Ο Θεός επέλεξε να αποκαλύψει αυτήν την πλευρά της ύπαρξής Του με την πάροδο του χρόνου.

Τριάδα - Ο Θεός έχει τρία πρόσωπα, αλλά μόνο μία ουσία

- «πρόσωπο» - μια διακριτή προσωπικότητα με αυτογνωσία
- «ουσία» - η ύπαρξη του Θεού, η θεμελιώδης φύσης Του ή ουσία από την οποία αποτελείται

Στην Παλαιά Διαθήκη, γίνεται υπαινιγμός για το δόγμα της Τριάδας, αλλά στην Καινή Διαθήκη, και τα τρία πρόσωπα της Τριάδας αποκαλύπτονται πλήρως: ο Πατέρας, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα.

I. ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Ο Θεός πάντοτε υπήρχε σε Τριαδική μορφή και τα τρία πρόσωπα είναι, και πάντοτε υπήρξαν, άκτιστα και πλήρης Θεός.

Βέβαια, εντοπίζουμε υπαινιγμούς σε όλη την Παλαιά Διαθήκη ότι το Άγιο Πνεύμα αποτελεί διακριτό πρόσωπο, όμως αυτοί οι υπαινιγμοί γίνονται ξεκάθαροι μόνο υπό το φως της Καινής Διαθήκης.

Ο θεολόγος B.B Warfield ο οποίος έζησε το 1851-1921, παρομοίασε την Παλαιά Διαθήκη με ένα δωμάτιο πλήρως επιπλωμένο, που δεν διαθέτει, όμως, καλό φωτισμό. (Το Βιβλικό Δόγμα για την Τριάδα)

Επειδή ο Θεός όντως υπάρχει σε Τριαδική μορφή και επειδή η Παλαιά Διαθήκη όντως Τον αποκαλύπτει, εμπεριέχει και ενδείξεις σχετικά με την Τριάδα.

A. ΠΝΕΥΜΑ

Ονόματα στην Παλαιά Διαθήκη για το Πνεύμα του Θεού:

- «Άγιο Πνεύμα»
- «Πνεύμα του Θεού»
- «Πνεύμα Κυρίου»
- «το Πνεύμα μου»

ρουάχ- εβραϊκή λέξη για το «πνεύμα» μπορεί να αναφέρεται σε:

- τον άνεμο ή την ανάσα
- την αρχή της ζωής που εμψύχωσε τα ζωντανά πλάσματα
- αθάνατη ανθρώπινη ψυχή
- πνεύματα χωρίς φυσικά σώματα

- όταν όμως χρησιμοποιείται για τον Θεό, συνήθως είτε αναφέρεται ως συνώνυμο για τον ίδιο τον Θεό είτε στην προσωπική Του παρουσία και την ενεργή εμπλοκή Του με τη δημιουργία

Όταν η λέξη ρουάχ συνδυάζεται με ένα όνομα ή αντωνυμία για τον Θεό, υποδηλώνει ότι το πνεύμα του Θεού σχετίζεται με κάποιον τρόπο με τον Θεό ή ότι είναι ο Ίδιος ο Θεός, όπως στο:

- Πνεύμα του Θεού
- το Πνεύμα μου
- Πνεύμα Κυρίου

Στην Παλαιά Διαθήκη το όνομα «Άγιο Πνεύμα» συνδυάζει τη λέξη ρουάχ (*πνεύμα*) με την εβραϊκή λέξη γκοντές (*αγιότητα*) επίσης εμφανίζεται και σε άλλα ονόματα του Θεού όπως «ο Άγιος».

Σε αντίθεση με την Καινή Διαθήκη, στην Παλαιά Διαθήκη, αυτά τα ονόματα αναφέρονται στον Θεό χωρίς ξεκάθαρη διάκριση για τα τρία Του πρόσωπα.

B. ΘΕΟΤΗΤΑ

Θα δούμε τουλάχιστον τέσσερα χαρακτηριστικά στην Παλαιά Διαθήκη για το Πνεύμα τού Θεού που αποδεικνύουν τη θεότητά Του.

1. ΘΕΟΣ

Μερικές αναφορές της Παλαιάς Διαθήκης εξισώνουν το Πνεύμα με τον ίδιο τον Θεό.

«Το Άγιο Πνεύμα»

- Ησαΐας 63:10:

- «Εμείς όμως εξεγερθήκαμε και καταθλίψαμε το άγιο σου το Πνεύμα· έτσι κι εσύ μας έγινες εχθρός κι ο ίδιος μάς πολέμησες»
- Παρομοίως η προειδοποίηση του Παύλου κατά του να καταθλίβουμε το Άγιο Πνεύμα στην προς Εφεσίους επιστολή, κεφ.4 εδ.30.
- Ησαίας 63: 11-14
 - «Και τότε θυμηθήκαμε τις μέρες τις παλιές του Μωυσή του δούλου σου. Κι είπαμε: «Πού είν' αυτός που απ' το νερό έβγαλε το Μωυσή, ποιμένα του ποιμνίου του, κι έβαλε μέσα του το άγιο του το Πνεύμα; Πού είν' αυτός που τους οδήγησε, στέκοντας στα δεξιά του Μωυσή, με το ένδοξό του χέρι, αυτός που έσκισε μπροστά τους τα νερά κι απόκτησε έτσι δόξα αιώνια; Αυτός μέσ' από της θάλασσας τα βάθη τους οδήγησε.....το Πνεύμα του Κυρίου τους οδηγούσε να βρουν ανάπαυση. Έτσι εσύ οδηγούσες το λαό σου, Κύριε, για να δοξάζεσαι αιώνια» (Ησαίας 63: 11-14)
 - Αναφέρεται στα ίδια θαύματα που έκανε ο Θεός στο Έξοδος 14-15
 - Εξισώνει το Άγιο Πνεύμα του Θεού με το χέρι του Θεού, που σημαίνει ότι ο ίδιος ο Θεός ήταν αόρατα παρών ως πολεμιστής του λαού του.

«Πνεύμα του Θεού»

- Στο βιβλίο της Γένεσης κεφ.1 εδ.2, το Πνεύμα του Θεού στη δημιουργία αιωρείτο πάνω από τα νερά.
- Στο βιβλίο του Ιώβ κεφ.33 εδ.4, το Πνεύμα του Θεού είναι ο δημιουργός όλων των ανθρώπινων όντων.
- Στο βιβλίο των Ψαλμών κεφ.106 εδ.32, 33, ο Θεός, ο Κύριος, είναι Αυτός εναντίον του Οποίου οι Ισραηλίτες επαναστάτησαν και γόγγυζαν στη Μεριβά.

« Πνεύμα Κυρίου» («Γιαχβέ»)

- Ησαΐα κεφ.63 εδ.14 – «Τους δόθηκε ανάπαυση από το Πνεύμα του Κυρίου.»
- Μιχαίας κεφ.2 εδ.7- «Είναι το Πνεύμα του Κυρίου ανυπόμονο;» (NASB)

«Το Πνεύμα μου»

- Γένεση κεφ.6 εδ.3 - «το Πνεύμα μου» που παλεύει με την ανθρωπότητα
- Αγγαίος κεφ. 2 εδ. 5 - ο Θεός παρέμενε παρών μαζί με τους ανθρώπους Του, μέσω του Πνεύματός Του.

2. ΠΡΟΦΗΤΕΙΣ ΚΑΙ ΟΡΑΜΑΤΑ

Στην Παλαιά Διαθήκη το πνεύμα του Θεού ενέπνευσε τις προφητείες και τα οράματα αποκαλύπτοντας γνώση που μόνο ο Θεός θα μπορούσε να κατέχει.

Επιδείξεις της θεϊκής εξουσίας και δύναμης του Πνεύματος:

- Α' Σαμουήλ 19: 20-24 - Στον Σαούλ και τους άντρες του είχε δοθεί προσωρινά το χάρισμα της προφητείας.
- Β' Χρονικών 24:20 - Όπου ο προφήτης Ζαχαρίας εξουσιοδοτήθηκε να μιλήσει εκ μέρους του Θεού.
- Ιεζεκιήλ 11:24 - Όπου το πνεύμα του Θεού δίνει στον Ιεζεκιήλ ένα προφητικό όραμα.
- Αριθμοί 22-24 - Το Πνεύμα επέτρεψε μόνο στον προφήτη Βαλαάμ να δώσει ευλογίες στον Ισραήλ (Αριθμοί 24: 2-4).

«Γύρισε τη ματιά του και είδε το λαό του Ισραήλ που είχε κατασκηνώσει κατά φυλές. Τότε ήρθε πάνω του το Πνεύμα του Θεού, κι άρχισε να απαγγέλλει αυτόν το χρησμό: «Λόγος του Βαλαάμ, γιου του Βεώρ, λόγος του ανθρώπου, που έχει ανοιχτά τα μάτια του. Λόγος αυτού που ακούει τα λόγια του Θεού, που βλέπει οράματα του Παντοδύναμου..» (Αριθμοί 24: 2-4).

Το «Πνεύμα του Κυρίου» ήταν επίσης η πηγή των προφητειών, υποδεικνύοντας έτσι ότι αυτό το όνομα μπορούσε να αποδίδεται απευθείας στον Θεό:

- Αριθμοί κεφ.11 εδ.29 - ο Μωυσής αποκάλυψε ότι το Πνεύμα του Κυρίου ήταν η πηγή του προφητικού του χαρίσματος.
- Ιεζεκιήλ κεφ.11 εδ.5 - το πνεύμα του Κυρίου βάζει τα λόγια του Θεού στο στόμα τού προφήτη Ιεζεκιήλ.
- Β' Σαμουήλ κεφ.23 εδ. 2-3 - τα τελευταία λόγια του Δαβίδ πριν τον θάνατό του, εξισώνουν άμεσα το Πνεύμα του Κυρίου με τον Ίδιο τον Θεό του Ισραήλ.

«Το Πνεύμα του Κυρίου μιλάει μ' εμένα κι ο λόγος του είναι στη γλώσσα μου. Μου είπε ο Θεός του Ισραήλ, σ' εμένα μίλησε ο βράχος του Ισραήλ: «Αυτός που κυβερνάει τους ανθρώπους δίκαια, αυτός που κυβερνάει με του Θεού το φόβο» (Β' Σαμουήλ 23: 2-3).

Ο Θεός χρησιμοποιεί το όνομα «το Πνεύμα μου» για να περιγράψει την έκχυση του πνευματικού χαρίσματος της προφητείας κατά τις έσχατες ημέρες (Ιωήλ κεφ.2 εδ.28-29).

«ΚΑΙ ύστερα απ' αυτά θα ξεχύνω το πνεύμα μου επάνω σε κάθε σάρκα·και θα προφητεύσουν οι γιοι σας, και οι θυγατέρες σας·οι πρεσβύτεροί σας θα ονειρευτούν όνειρα, οι νέοι σας θα δουν οράσεις. Και ακόμα, επάνω στους δούλους μου και επάνω στις δούλες μου κατά τις ημέρες εκείνες θα ξεχύνω το πνεύμα μου» (Ιωήλ 2:28-29)

Ο απόστολος Πέτρος δίδαξε ότι αυτή η προφητεία εκπληρώθηκε όταν ο Θεός εξέχεε το Άγιο Πνεύμα την ημέρα της Πεντηκοστής (Πράξεις των Αποστόλων, κεφ.2 εδ.1-29).

Δεν σημαίνει ότι η προφητεία του Ιωήλ δηλώνει ρητά την ύπαρξη του τρίτου προσώπου της Τριάδας, σημαίνει, ωστόσο, ότι το Πνεύμα στην προφητεία του Ιωήλ δεν ήταν κανείς άλλος παρά ο ίδιος ο Θεός.

3. ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Στην Παλαιά Διαθήκη, το πνεύμα του Θεού έδωσε με υπερφυσικό τρόπο χαρίσματα σε ορισμένους ανθρώπους, για να εκτελέσουν καθήκοντα στη διακονία τους:

- Ο Θεός γεμίζει με το Πνεύμα Του τους τεχνίτες Βεσελεήλ και Ελιάβ, ώστε να μπορέσουν να φτιάξουν τη σκηνή του μαρτυρίου και τα σκεύη της (Εξόδος κεφ.31 εδ.3 και κεφ.35 εδ.31).
- Οι τεχνίτες έπρεπε, να έχουν επαρκείς δεξιότητες και γνώσεις όλων των τεχνών που απαιτούνταν ώστε να χτιστεί η σκηνή του μαρτυρίου (Εξοδος 25:9, 40).

Αντίστοιχα, το Άγιο Πνεύμα εφοδιάζει πνευματικά χαρίσματα στην εκκλησία στην Καινή Διαθήκη (Ρωμαίους κεφ.12, Α' Κορινθίους κεφ.12, Εφεσίους κεφ.4).

3. ΧΡΙΣΜΑ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΗΣΗ

Στην Παλαιά Διαθήκη, το Πνεύμα έχριζε και έδινε εξουσία σε βασιλιάδες και άλλους ηγέτες μεταξύ των ανθρώπων της διαθήκης του Θεού.

Όταν το πνεύμα του Θεού έχριζε βασιλείς, ουσιαστικά ασκούσε εξουσία η οποία άνηκε στον Ίδιο τον Θεό. Αυτό δείχνει ότι το Πνεύμα ήταν Θεός.

Οι περισσότερες αναφορές στην Παλαιά Διαθήκη για αυτού του είδους το χρίσμα και χορήγηση χαρισμάτων, κάνουν αναφορά στο Πνεύμα ως: «το πνεύμα του Κυρίου» (Γιαχβέ) για να δώσει έμφαση στη διαθηκική φύση αυτής της χορήγησης αξιωμάτων

- Ο Δαβίδ έλαβε το Άγιο Πνεύμα όταν χρίστηκε βασιλιάς, παρότι δεν είχε ακόμα ανέβει στο θρόνο του Ισραήλ (Α' Σαμουήλ 16:13).

«Τότε, ο Σαμουήλ πήρε το κέρας με το λάδι, και τον έχρισε ανάμεσα στα αδέρφια του· και ήρθε επάνω στον Δαβίδ το Πνεύμα τού Κυρίου από εκείνη την ημέρα και στο εξής...ΚΑΙ το Πνεύμα τού Κυρίου αποσύρθηκε από τον Σαούλ... » (Α' Σαμουήλ 16: 13-14)

- Ο Σαούλ έχασε την υπερφυσική ευλογία και χορηγία χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος, παρότι ακόμα κυβερνούσε ως βασιλιάς (Α' Σαμουήλ 16:14).

- Αργότερα, όταν ο Δαβίδ αμάρτησε με τη Βηθσαβεέ, φοβόταν ότι το ίδιο θα συνέβαινε και σε αυτόν και ικέτευσε να «κρατήσει» το Άγιο Πνεύμα του Θεού. (Ψαλμός 51:11).

Η Καινή Διαθήκη ρίχνει κάποιο φως σε αυτήν την ενέργεια του Πνεύματος:

- Στην βάπτιση του Ιησού και της χρίσης Του για το αξίωμά Του ως Μεσσία (Ματθαίος κεφ.3 εδ.14-17, Μάρκος κεφ.1 εδ.9-11 και Λουκάς κεφ.3 εδ.21,22).
- Το πνεύμα του Θεού στη βάπτιση του Ιησού είναι το τρίτο πρόσωπο της Τριάδας και αυτό μας βοηθά να δούμε ότι το ίδιο Άγιο Πνεύμα λειτουργούσε με τον ίδιο τρόπο και στην Παλαιά Διαθήκη.

Όταν το Πνεύμα έρχιε και χορηγούσε χαρίσματα σε ανθρώπους, αυτό σήμαινε ότι ο Θεός ο Ίδιος αλληλεπιδρούσε με τον κόσμο:

- Στον χρησμό του βασιλιά Σαούλ - Α' Σαμουήλ κεφ.10 εδ.6
- στη χορήγηση χαρισμάτων στον Δαβίδ με σκοπό να κυβερνήσει ως βασιλιάς - Ησαΐας κεφ.11 εδ.2
- στη χρησμό του Μιχαΐα για το αξίωμά του ως προφήτη – Μιχαΐας κεφ.3 εδ.8
- στο χρησμό και στην εξουσιοδότηση των κριτών του Ισραήλ - Κριτές κεφ.3 εδ.10, κεφ. 6 εδ.34, κεφ.11 εδ.29, κεφ.13 εδ.25, κεφ.14 εδ.6,19 και κεφ.15 εδ.14.

Γ. ΔΙΑΚΡΙΤΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ

Η Παλαιά Διαθήκη φανερώνει την υπόσταση του Πνεύματος, αποδεικνύοντας ότι αποτελεί ένα πλήρως θείο, άκτιστο Πρόσωπο.

Κάθε απόσπασμα που εξισώνει το Πνεύμα του Θεού με τον Ίδιο τον Θεό, δείχνει ότι το Πνεύμα είναι προσωπικό.

Κάποια χωρία τα οποία αποδίδουν προσωπικές ιδιότητες συγκεκριμένα στο Πνεύμα, οι οποίες θα ήταν αδύνατον να χρησιμοποιηθούν για να περιγράψουν μια απρόσωπη δύναμη.

Η Παλαιά Διαθήκη δείχνει την προσωπική υπόσταση του Πνεύματος του Θεού με πολλούς τρόπους. Ας δούμε τέσσερις από αυτούς, ξεκινώντας με το πώς η Παλαιά Διαθήκη εφιστά την προσοχή στα συναισθήματα του Πνεύματος.

1. ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ

Οι απρόσωπες αρχές δεν εκφράζουν συναισθήματα.

Η Γραφή περιγράφει το Άγιο Πνεύμα να βιώνει συναισθήματα όπως θλίψη ή θυμό (Ησαΐας 63:10 · Μιχαΐας 2: 7).

«Αυτοί, όμως, απείθησαν, και λύπησαν το άγιο πνεύμα του· γι' αυτό, στράφηκε ώστε να γίνει εχθρός τους, τους πολέμησε ο ίδιος». (Ησαΐας 63:10)

2. ΣΧΕΣΕΙΣ

Το Πνεύμα του Θεού υπεστήριξε την ανθρωπότητα και αντέδρασε με ευφύια στην αμαρτία της ανθρωπότητας (Γένεση 6: 3).

Οι απρόσωπες δυνάμεις δεν έρχονται αντιμέτωπες μαζί μας, δεν ανταποκρίνονται με ευφύια, ούτε δείχνουν μακροθυμία όπως κάνει το Πνεύμα.

3. ΕΞΟΥΣΙΑ

Η προσωπική υπόσταση του Πνεύματος φαίνεται από τον τρόπο με τον οποίον οι άνθρωποι ανταποκρίνονται στην εξουσία Του.

- Στην Μεριββα οι Ισραηλίτες «επαναστάτησαν εναντίον του Πνεύματος του Θεού». (Έξοδος κεφ. 17 εδ. 1-7, Ψαλμός 106:33).
- Επαναστάτησαν ενάντια στον Κύριο, ο Οποίος είχε εξουσία πάνω τους, και όχι απλώς ενάντια στις εντολές Του.

4. ΒΟΥΛΗΣΗ

Η προσωπική υπόσταση του Πνεύματος υποδηλώνεται σε σημεία όπου φαίνεται να μιλά σύμφωνα με τη δική Του βούληση και να κάνει επιλογές σχετικά με το τι θα πρέπει να πουν οι προφήτες εκ μέρους Του.

- Ο Δαβίδ ισχυρίζεται ότι το Πνεύμα του Κυρίου μιλά μέσω του ίδιου (Β' Σαμουήλ κεφ.23 εδ.2)
- Το Πνεύμα του Κυρίου μίλησε στον προφήτη Ιεζεκιήλ και του είπε τι να πει στους ανθρώπους (Ιεζεκιήλ κεφ.11 εδ. 5).

Τα χωρία της Παλαιάς Διαθήκης δεν αποκαλύπτουν ότι το Άγιο Πνεύμα είναι διακριτό πρόσωπο στην τριαδική υπόσταση του Θεού, αλλά δείχνουν ότι το Πνεύμα του Θεού είναι ένα θείο πρόσωπο και όχι απλώς μια δύναμη.

II. ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

Η Καινή Διαθήκη αναφέρει συχνά το Άγιο Πνεύμα με τρόπους που θυμίζουν την Παλαιά Διαθήκη.

Πνεύμα:

- Όρος της Καινής Διαθήκης για το «πνεύμα».
- Χρησιμοποιείται με τον ίδιο τρόπο όπως η εβραϊκή λέξη ρουάχ
- Αναφέρονται στον άνεμο, την πνοή, τη ζωτική δύναμη των ζώων, στις ανθρώπινες ψυχές και στα πνεύματα που δεν έχουν σώμα.
- Η ελληνική μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης των Εβδομήκοντα συνήθως μεταφράζει τη λέξη ρουάχ ως πνεύμα.

Ονόματα στην Καινή Διαθήκη για το Πνεύμα του Θεού:

«Άγιο Πνεύμα»	« το Πνεύμα του Χριστού»
« το Πνεύμα του Θεού»	«το Πνεύμα της Αλήθειας»
« το Πνεύμα του Πατέρα»	«το Πνεύμα της Αγιότητας»
« το Πνεύμα του Κυρίου»	«το Πνεύμα της Ζωής»
«το Πνεύμα του Ιησού»	«το Πνεύμα της Χάρης»

Αυτά τα ονόματα:

- Ταυτίζουν το Άγιο Πνεύμα με το Πνεύμα του Θεού στην Παλαιά Διαθήκη
- Περιγράφουν τον χαρακτήρα και το έργο Του
- Δείχνουν ότι το Πνεύμα είναι ένα με τον Πατέρα και τον Υιό
- Αποδίδουν γνωρίσματα όπως η αλήθεια, η αγιότητα, η ζωή και η χάρη.

Η Καινή Διαθήκη διδάσκει πολύ πιο ξεκάθαρα και άμεσα ότι το Άγιο Πνεύμα αποτελεί ένα ξεχωριστό πρόσωπο μέσα στην Τριάδα.

A. ΙΗΣΟΥΣ

Ο Ιησούς επιβεβαίωσε τη διδασκαλία της Παλαιάς Διαθήκης, ότι:

- Το Άγιο Πνεύμα είναι ο Θεός ο Ίδιος.
- Το Άγιο Πνεύμα είναι πρόσωπο.

Ο Ιησούς επίσης, αποκάλυψε ότι ο Πατέρας, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα είναι τρία ξεχωριστά πρόσωπα μέσα στον Θεό.

«Γι' αυτά τα λόγια οι Ιουδαίοι άρχοντες επιζητούσαν ακόμη περισσότερο να τον σκοτώσουν, γιατί όχι μόνο παραβίαζε τους κανόνες για το Σάββατο, αλλά και το Θεό τον ονόμαζε πατέρα του, εξισώνοντας τον εαυτό του με το Θεό» (Κατά Ιωάννη 5:18)

Οι Ιουδαίοι σωστά κατάλαβαν ότι υπάρχει μόνο ένας αληθινός Θεός, όμως συμπέραναν λάθος ότι ο Θεός υπάρχει ως μόνο ένα Πρόσωπο.

Όταν ο Ιησούς είπε ότι βγάζει δαιμόνια με τη δύναμη «του Πνεύματος του Θεού» αναφερόταν στο Πνεύμα ως ένα ξεχωριστό Πρόσωπο από τον Πατέρα.
(Ματθαίος 12:24-28)

Τις πλήρεις διδασκαλίες του Ιησού σχετικά με την ξεχωριστή προσωπικότητα του Αγίου Πνεύματος μπορούμε να τις δούμε στον «Αποχαιρετιστήριο Λόγο» του (Ιωάννης 14-16):

«Κι εγώ θα παρακαλέσω τον Πατέρα να σας δώσει άλλον Παράκλητο, το Πνεύμα της Αλήθειας, ώστε να είναι για πάντα μαζί σας. Το Πνεύμα αυτό δεν μπορεί να το δεχτεί ο κόσμος, γιατί ούτε το διακρίνει ούτε το γνωρίζει· εσείς το γνωρίζετε, γιατί μένει κοντά σας και θα υπάρχει μέσα σας» (Κατα Ιωάννη 14: 16-17)

- Το Άγιο Πνεύμα ήταν ένα διακριτό Πρόσωπο από τον Πατέρα και τον Ιησού.

- Το Άγιο Πνεύμα θα σταλεί από τον Πατέρα και από τον Υιό του τον Ιησού.
- Το Πνεύμα, θα έλεγε όλα όσα ο Πατέρας Του είχε πει και θα αντικαθιστούσε Τον Υιό ως την ενεργό παρουσία του Θεού ανάμεσα στον λαό Του.

«Αλλά το Πνεύμα το Άγιο, ο Παράκλητος, που θα στείλει ο Πατέρας στο όνομά μου, εκείνος θα σας διδάξει τα πάντα και θα φέρει στη μνήμη σας όλα όσα σας έχω πει εγώ» (Κατά Ιωάννη 14:26)

τον Παράκλητο... «που θα σας τον στείλω εγώ από τον Πατέρα, το Πνεύμα της Αλήθειας, που εκπορεύεται από τον Πατέρα, αυτός θα ερμηνεύσει την αποστολή μου»(Κατά Ιωάννη 15:26)

«Κι όμως, εγώ σας λέω την αλήθεια· σας συμφέρει να φύγω εγώ. Γιατί, αν εγώ δεν φύγω, δε θα έρθει σ' εσάς ο Παράκλητος· ενώ αν πάω εκεί, θα τον στείλω σ' εσάς» (Κατά Ιωάννην 16:7)

«Όταν όμως θα έρθει εκείνος, το Πνεύμα της Αλήθειας, θα σας οδηγήσει σε όλη την αλήθεια. Γιατί δε θα μιλήσει από μόνος του, αλλά θα πει όσα θα ακούσει, και θα σας αναγγείλει αυτά που μέλλουν να συμβούν» (Κατά Ιωάννη 16:13)

Ο Ιησούς επίσης επέστησε την προσοχή στην ξεχωριστή προσωπική υπόσταση του Πνεύματος στη «Μεγάλη Αποστολή» όταν αναφέρει:

«Πηγαίnete λοιπόν και κάνετε μαθητές μου όλα τα έθνη, βαφτίζοντάς τους στο όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος» (Ματθαίος 28:19)

- Η λέξη «όνομα» βρίσκεται σε ενικό αριθμό.

- Ο Πατέρας, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα, όλοι αναφέρονται ως ίσοι.
- Απαριθμεί τα ονόματα των τριών προσώπων της Τριάδας με τρόπο που δείχνει την κοινή συμμετοχή τους στη θεότητα («Θεολογία της Τριαδικότητας).
- Όλοι μοιράζονται την εξουσία που ανήκει στον Θεό – που σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι όλοι Θεός.
- Και τα τρία πρόσωπα του Θεού θα κυβερνούσαν πάνω στα μαθητευόμενα έθνη.

B. ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ

Οι απόστολοι πίστευαν ότι το Άγιο Πνεύμα ήταν ένα πλήρως θείκό Πρόσωπο, διακριτό από τον Πατέρα και τον Υιό. Για παράδειγμα:

- Ο Πέτρος λέει ότι το να ψεύδεσαι στο Άγιο Πνεύμα είναι σαν να ψεύδεσαι στον Θεό (Πράξεις 5:3-4)
- Ο Παύλος αναφέρει τα τρία πρόσωπα της τριάδας επί ίσοις όροις (Β' Κορινθίους κεφ.13 εδ.14).
- Ο Πέτρος χαρακτήρισε τους πιστούς ως, «οι εκλεκτοί του Θεού... που επιλέχθηκαν σύμφωνα με... τον Θεό Πατέρα... το Πνεύμα... [και] τον Ιησού Χριστό» (Α' Πέτρου κεφ.1 εδ.1-2).

«Ανανία, γιατί άφησες το σατανά να κυριέψει την καρδιά σου; Γιατί είπες ψέματα στο Άγιο Πνεύμα και κράτησες για τον εαυτό σου ένα μέρος από το αντίτιμο του κτήματος; Όσο ήταν απούλητο δεν ήταν δικό σου; Κι όταν πουλήθηκε, πάλι στο χέρι σου δεν ήταν να κρατήσεις το αντίτιμο; Γιατί σκέφτηκες να κάνεις αυτό το πράγμα; Δεν είπες ψέματα σε ανθρώπους, αλλά στο Θεό» (Πράξεις 5:3-4)

«Η χάρη του Κυρίου Ιησού Χριστού, και η αγάπη του Θεού, και η κοινωνία του Αγίου Πνεύματος είτε να είναι μαζί με όλους σας. Αμήν». (Β' Κορινθίους 13:14)

«...εκλεκτούς, σύμφωνα με την πρόγνωση του Πατέρα Θεού, με τον αγιασμό του Πνεύματος, σε υπακοή και ραντισμό του αίματος του Ιησού Χριστού· είτε χάρη και ειρήνη να πληθύνει σε σας» (Α' Πέτρου 1: 1-2)

Οι απόστολοι επιβεβαίωσαν την πλήρη θεότητα και προσωπική υπόσταση του Πνεύματος με πολλούς άλλους τρόπους:

- Του απέδωσαν προσωπικές ιδιότητες όπως:
 - ο Αποφασιστικότητα (Πράξεις κεφ.15 εδ.28)
 - ο Αγάπη (Ρωμαίους κεφ.5 εδ.5)
 - ο Λύπη (Εφεσίους κεφ.4 εδ.30)

- Οι απόστολοι κάνουν λόγο για τις εσκεμμένες προθέσεις Του:
 - ο μεσολάβηση για την εκκλησία (Ρωμαίους κεφ.8 εδ.26 και 27)
 - ο διανέμει τα χαρίσματα σύμφωνα με το θέλημά Του (Α' Κορινθίους κεφ.12 εδ.11)

- Του Απέδωσαν απεριγράπτες θεϊκές ιδιότητες που μόνο ο Θεός μπορεί να κατέχει:
 - ο παντογνωσία: το Πνεύμα γνωρίζει τα πάντα όπως ο Θεός (Εφεσίους κεφ.1 εδ.17, Α' Κορινθίους κεφ.2 εδ.10 και 11)

- αιωνιότητα: υπήρξε πριν τη δημιουργία, και η ύπαρξή Του είναι αιώνια και συνεχής (Εβραίους κεφ.9 εδ.14)
- Απέδωσαν σ' Αυτόν την έμπνευση και τη συγγραφή της Παλαιάς διαθήκης:
 - «Το Άγιο Πνεύμα μίλησε [η Γραφή]... μέσω του στόματος του Δαβίδ» (Πράξεις 1:16).
 - «Το Άγιο Πνεύμα μίλησε την αλήθεια... μέσω του προφήτη Ησαΐα» (Πράξεις 28:25).
 - «Οι άνθρωποι του Θεού μίλησαν καθώς οδηγήθηκαν από το Άγιο Πνεύμα» (Β' Πέτρου 1:21).

«Άνδρες αδελφοί, έπρεπε να εκπληρωθεί η γραφή αυτή, που το Άγιο Πνεύμα είχε προείπει διαμέσου τού στόματος του Δαβίδ για τον Ιούδα, ο οποίος έγινε οδηγός σ' αυτούς που συνέλαβαν τον Ιησού» (Πράξεις 1:16)

«...Καλά μίλησε το Πνεύμα το Άγιο στους πατέρες μας διαμέσου τού προφήτη Ησαΐα» (Πράξεις 28:25)

«Ξέροντας πρώτα τούτο, ότι καμία προφητεία τής γραφής δεν γίνεται από την προσωπική εξήγηση εκείνου που προφητεύει. Επειδή, δεν ήρθε ποτέ προφητεία από θέλημα ανθρώπου, αλλά, από το Άγιο Πνεύμα οδηγούμενοι, μίλησαν οι άγιοι άνθρωποι του Θεού» (Β' Πέτρου 1: 20-21)

Η κατανόηση των αποστόλων για την πλήρη θειότητα και προσωπικότητα του Αγίου Πνεύματος επιβεβαιώθηκε όταν το Πνεύμα εκχύθηκε στην εκκλησία (Πράξεις 2)

III. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Τους πρώτους αιώνες, η εκκλησία προσπάθησε να εξηγήσει και να συνοψίσει τη διδασκαλία των Γραφών για το Άγιο Πνεύμα.

A. ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

Το Σύμβολο της Πίστεως αντανακλά το πιστεύω της πρώτης εκκλησίας, ότι το Άγιο Πνεύμα είναι το τρίτο ξεχωριστό Πρόσωπο στα πλαίσια της άκτισης Θεότητας, στο ίδιο επίπεδο με τον Πατέρα και τον Υιό.

Στο Σύμβολο της Πίστεως απαριθμούνται τα έργα κάθε προσώπου της Τριάδας:

- ο Πατέρας - είναι ο δημιουργός του ουρανού και της γης
- ο Υιός - απαριθμεί τη σύλληψή Του, τη γέννηση, τον θάνατο, την ταφή, την ανάσταση, την ανάληψη και τη μελλοντική Του επιστροφή.
- το Άγιο Πνεύμα - είναι υπεύθυνο για την εκκλησία και την εφαρμογή της σωτηρίας στους πιστούς.

Το Σύμβολο της Πίστεως δεν παρείχε έναν σαφή ορισμό του δόγματος της Τριάδας.

B. ΤΟ ΤΡΙΑΔΙΚΟ ΔΟΓΜΑ

Ο Τερτυαλλιανός (155-230 μ.Χ.) έκανε γνωστό τον λατινικό όρο *trinitas* («τρία» ή «τριάδα») που αναφέρεται στη διδασκαλία της Βίβλου, ότι ο Θεός υπάρχει ως Πατέρας, Υιός και Άγιο Πνεύμα.

Άλλοι όροι που χρησιμοποίησε ο Τερτυαλλιανός:

- *Persona* - «πρόσωπο», χρησιμοποιήθηκε για να αναφερθεί στα ξεχωριστά πρόσωπα του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος.
- *Substantia* – «ουσία» και αναφέρεται στο ποιόν του Θεού το οποίο μοιράζονται ο Πατέρας, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα.

«Τριάδα» - Ο Θεός έχει τρία πρόσωπα, αλλά μόνο μία ουσία.

Υπήρχαν πολλές συζητήσεις σχετικά με τις λεπτομέρειες του τριαδικού δόγματος.

Τον τέταρτο αιώνα μ.Χ., πολλά μέρη της εκκλησίας απέρριψαν ευρέως το ίδιο Τριαδικό δόγμα που είχαν αποδεχθεί προηγουμένως ως βιβλικό.

Γ. ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

Το πρωτότυπο Σύμβολο της Νίκαιας (325 μ.Χ.) διατυπώνει πολύ λίγα για το Άγιο Πνεύμα.

Το πρώτο συμβούλιο της Κωνσταντινούπολης (381 μ.Χ.) διεξάγεται για να συζητήσει και να επιλύσει ερωτήματα για την Τριάδα:

- απέρριψε την Αριανική αίρεση (που αρνήθηκε την πλήρη συμμετοχή του Ιησού στη Θεότητα)
- υπερασπίστηκε την κατανόηση του συμβόλου της Νίκαιας για την Τριάδα
- αναθεώρησε και ανέπτυξε το Σύμβολο της Πίστεως έτσι ώστε να επιβεβαιωθεί σαφώς η αιώνια ύπαρξη του Θεού ως τριών ξεχωριστών και άκτιστων Προσώπων σε μία ουσία.

Το βιβλίο του Βασίλειου της Καισαρείας(330-379 μ.Χ.) με τίτλο “*De Spiritu Sancto*” ή αλλιώς «*Περί του Αγίου Πνεύματος*», αποτέλεσε μεγάλη επιρροή στην αναίρεση των πεποιθήσεων που αρνούνταν να αναγνωρίσουν την πλήρη θεότητα του Αγίου Πνεύματος και έθεσε το θέμα ότι το Άγιο Πνεύμα άξιζε να λατρευτεί.

Δ. ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Καθώς η εκκλησιαστική ιστορία εξελισσόταν, οι θεολόγοι άρχισαν να μιλούν τόσο για την οντολογική Τριάδα όσο και για την οικονομική Τριάδα:

- «οντολογική Τριάδα» - έχει να κάνει με την ύπαρξη του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος μέσα στην Τριάδα.

Το Άγιο Πνεύμα είναι ίσο σε δύναμη και δόξα με τον Πατέρα και τον Υιό και μοιράζεται μαζί τους όλες τις θεϊκές ιδιότητες.

- οικονομική Τριάδα - πώς ο Πατέρας, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, κυρίως σε σχέση με τη δημιουργία.

Κάθε μέλος της Τριάδας έχει διαφορετικό ρόλο, ευθύνες ακόμη και εξουσία.

Πολλά μέρη μέσα στη Γραφή δείχνουν ότι το Άγιο Πνεύμα με τη θέλησή Του υπηρετεί τον Πατέρα και τον Υιό:

- ο Το Πνεύμα έχει σταλεί ή «δοθεί» από τον Πατέρα και τον Υιό (Λουκάς κεφ.11 εδ.13, στο ευαγγέλιο του Ιωάννη κεφ.14 εδ.26, κεφ.15 εδ.26 και στις Πράξεις των Αποστόλων, κεφ.2 εδ.33).
- ο Το Πνεύμα υπακούει στον Πατέρα και τον Υιό, πράττοντας το έργο το οποίο στάλθηκε να κάνει (Ιωάννης κεφ.16 εδ.13, στην προς Ρωμαίους επιστολή κεφ.8 εδ.11, και στην Α' Πέτρου κεφ.1 εδ.2).

Παρόλο που ο Πατέρας και ο Υιός φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη εξουσία στην οικονομική Τριάδα, το Άγιο Πνεύμα εξακολουθεί να είναι πλήρως Θεός και δεν είναι καθόλου κατώτερο από τον Πατέρα και τον Υιό.

Μέσα στους αιώνες και σχεδόν όλα τα παρακλάδια της εκκλησίας έχουν επιβεβαιώσει τα ίδια πιστεύω για τον ρόλο του Αγίου Πνεύματος στην Τριάδα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ερωτήσεις Ανασκόπησης

1. Ορίστε τον όρο «πνευματολογία» τόσο στην ευρεία έννοια όσο και στη χριστιανική θεολογία. Γιατί το δόγμα του Αγίου Πνεύματος ως ξεχωριστό, μη άκτιστο πρόσωπό της Τριάδας χρειάστηκε τόσο πολύ να αναπτυχθεί;
2. Καταγράψτε και εξηγήστε διάφορα ονόματα που χρησιμοποιεί η Παλαιά Διαθήκη για να αναφερθεί στο Πνεύμα του Θεού.

3. Το μάθημα συζητά τέσσερα χαρακτηριστικά του Πνεύματος του Θεού στην Παλαιά Διαθήκη που δείχνουν τη θεότητα του. Επιλέξτε ένα από αυτά τα χαρακτηριστικά και περιγράψτε λεπτομερώς πώς αυτό το χαρακτηριστικό δείχνει τη θεότητα του Πνεύματος. Αναφέρετε συγκεκριμένες αναφορές της Αγίας Γραφής για να υποστηρίξετε την απάντησή σας.
4. Πώς δείχνει η Παλαιά Διαθήκη την προσωπικότητα του Αγίου Πνεύματος; Συμπεριλάβετε αναφορές από τη Γραφή για να υποστηρίξετε την απάντησή σας.
5. Περιγράψτε τι δίδαξε ο Ιησούς για το Άγιο Πνεύμα κατά την διάρκεια της διακονίας του στην γη. Εξηγήστε γιατί οι Εβραίοι της εποχής του ήταν τόσο προσβεβλημένοι από αυτές τις διδασκαλίες.
6. Χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα παραδείγματα από την Αγία Γραφή, δείξτε διάφορους τρόπους με τους οποίους οι απόστολοι επιβεβαίωσαν την πλήρη θεότητα και προσωπικότητα του Πνεύματος.
7. Πώς το «Σύμβολο της πίστης» αντικατοπτρίζει την πεποίθηση της πρώιμης εκκλησίας ότι το Άγιο Πνεύμα είναι ένα τρίτο ξεχωριστό πρόσωπο μέσα στην άκτιστη Θεότητα;
8. Πώς αναπτύχθηκε ο παραδοσιακός ορισμός της «Τριάδας»; Περιγράψτε δύο αντίθετες απόψεις που οδήγησαν σε αυτόν τον ορισμό.
9. Το πρωτότυπο Σύμβολο της Νίκαιας, γραμμένο το 325 μ.Χ., είπε πολύ λίγα για το Άγιο Πνεύμα. Τι αλλαγές έκανε το Πρώτο Συμβούλιο της Κωνσταντινούπολης στη Θρησκεία το 381 μ.Χ., και πώς αυτό επηρέασε τη λειτουργία και τη λατρεία της εκκλησίας;

10. Περιγράψτε τόσο την «οντολογική τριάδα» όσο και την «οικονομική τριάδα». Πώς μας βοηθούν αυτές οι δύο προοπτικές να κατανοήσουμε τη φύση της σχέσης του Πνεύματος με τον Πατέρα και τον Υιό;

Ερωτήσεις Εφαρμογής

1. Οι συστηματικοί θεολόγοι ορίζουν παραδοσιακά την Τριάδα λέγοντας ότι «ο Θεός έχει τρία πρόσωπα, αλλά μόνο μία ουσία». Με δικά σας λόγια, πώς θα εξηγούσατε την Τριάδα σε κάποιον που αγωνίζεται να την καταλάβει;

2. Στο βιβλίο του, *The Biblical Doctrine of the Trinity*, ο B.B. Warfield συνέκρινε την Παλαιά Διαθήκη με ένα δωμάτιο που είναι πλούσια επιπλωμένο αλλά με κακό φωτισμό. Τι εννοούσε;
3. Τα ονόματα της Παλαιάς Διαθήκης όπως το «Πνεύμα του Θεού» ή «το Πνεύμα μου» αναφέρονται άμεσα στο τρίτο πρόσωπο της Τριάδας; Εξήγησε την απάντησή σου.
4. Ποια στοιχεία έχουμε από την Παλαιά Διαθήκη ότι το Πνεύμα του Θεού είναι προσωπικό και όχι απλώς μια δύναμη; Γιατί είναι σημαντική η προσωπικότητα του Πνεύματος για εμάς στην εκκλησία σήμερα;
5. Στην Αποχαιρετιστήρια Ομιλία του Ιησού στον Ιωάννη 14-16, ο Ιησούς αποκάλεσε το Άγιο Πνεύμα «τον Σύμβουλο». Αυτό έχει επίσης μεταφραστεί ως «ο Παρηγορητής», «ο Βοηθός», ή «ο Συνήγορος». Με ποιο τρόπο υπήρξε το Πνεύμα Σύμβουλος / Παρηγορητής / Βοηθός / Συνήγορος στη ζωή σας;
6. Τι σημαίνει ότι το Πνεύμα είναι θεϊκό και προσωπικό; Πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί αυτό το γεγονός καθώς διδάσκετε και μαθητεύετε άλλους;
7. Τι συνέβη στην Πεντηκοστή; Συμβαίνει κάτι παρόμοιο σήμερα; Εξήγησε την απάντησή σου.
8. Πιστεύετε ότι οι δογματικές δηλώσεις, όπως το σύμβολο της Πίστεως και το σύμβολο της Νίκαιας εξακολουθούν να είναι σημαντικά για την εκκλησία σήμερα; Γιατί ή γιατί όχι;
9. Περιγράψτε μερικές από τις πρακτικές λατρείας στην εκκλησία σας και αν αυτές συμπεριλαμβάνουν ή δεν συμπεριλαμβάνουν το Άγιο Πνεύμα. Πρέπει ο τρόπος

που λατρεύουμε το Άγιο Πνεύμα να είναι διαφορετικός από τον τρόπο που λατρεύουμε τον Πατέρα και τον Υιό; Εξήγησε την απάντησή σου.

10. Ποιος είναι ο ρόλος του Αγίου Πνεύματος μέσα στην Τριάδα; Πώς άλλαξε η κατανόησή σας για το ρόλο του Αγίου Πνεύματος στην Τριάδα κατά τη διάρκεια αυτού του μαθήματος;

11. Ποιο είναι το πιο σημαντικό πράγμα που μάθατε σε αυτό το μάθημα;